

Az Állami Duma államvédelmi bizottsága és az Oroszországi Birodalom hadügyi politikája

V. A. Djomin írása elején kiemeli, hogy bármilyen furcsa, de a XX. század kezdetén működő dumai bizottság munkáját eddig a történészek behatóan nem tanulmányozták. Kivételt mindössze *A. A. Csirkov* munkája képez, de ott is csak a bizottság szervezetéről és összetételéről volt szó. A szerző hangsúlyozza, hogy az 1906 tavaszán megjelent és gyakorlatilag 1917-ig alkotmányként funkcionáló az Oroszországi Birodalom Alaptörvényei szerint (lásd erre a 14. és a 96. cikkelyt) az orosz hadsereg és hadiflotta feletti előjogokkal a cár rendelkezett. Ugyanakkor a katonai szervek költségvetéséről az Államtanács és az Állami Duma határozott, legtöbbször az előbbi jóváhagyta az előterjesztett dumai javaslatokat. Az I. és II. Állami Duma időszakában (1906. április 27-e és 1907. június 2-a között) katonai ügyekben dumai különbizottságok nem jöttek létre.

A III. Duma idején (1907. november 8-án) harminc októbrista képviselő a frakció megbízásából javasolta tizenhat ideiglenes bizottság, közte a honvédelmi létrehozását. A bizottsági tagok megválasztásakor a kadet és a szélsőbaloldali jelöltek az októbristák kihúzták a névsorból, így a katonai bizottságba 18 októbrista, 7 mérsékelt jobboldali, 4 jobboldali, 2 nemzeti frakcióbeli és 2 progresszista képviselő került. A következőkben az októbristák elvesztették a bizottságban abszolút többségüket, de túlsúlyukat megőrizték. A III. Duma működésének végén mind a négy októbrista frakció vezetője, N. Je. Markov, A. P. Uruszov, P. N. Balasov és A. I. Gucskov ott volt a bizottságban.

A bizottság elnökévé a negyvenöt éves Gucskovot választották. A kereskedő családból származó Gucskov a moszkvai egyetem történeti-filológiai karán végzett, formálisan pénzügyi és biztosítási intézményeket vezetett, de ennél jelentősebb volt közéleti tevékenysége. 1905-ben részt vett az Október 17-e Szövetség megalakításában. 1906-ban az akkori októbrista vezetőkkel szemben a katonai tábori bíróságok ügyében a kormányt támogatta, és ezt követően lett az októbristák pártja Központi Bizottságának elnöke-

ként a Szövetség vezetője. A III. Duma időszakában Gucskov az októbrista frakció és a katonai bizottság irányítójaként arra törekedett, hogy a katonai ügyekben a bizottságban szülessenek döntések. Gucskov visszaemlékezéseiben az előbbiekkal kapcsolatban kifejti, hogy 1905–1909-ben az A. F. Rüdiger orosz hadügyminiszter lakásán tartott megbeszéléseken a frakció és a bizottság olyan vezető személyiségei és munkatársai vettek részt, mint A. I. Zvegincev és N. V. Szavics. Miután a katonai bizottság nem rendelkezett nagy apparátussal, Gucskovék másképp igyekeztek információhoz jutni és befolyásolni a döntéseket. Így tisztí köröket hoztak létre és felhasználták a helyzetükkel elégedetlen tábornokok szolgálatait. Ilyen kör működött a Haditengerészeti Minisztériumban. A bizottságot titokban olyan főtisztek informálták, mint N. I. Ivanov, M. V. Alekszejev és V. Gurko.

A katonai bizottság az Állami Dumában nagy tekintéllyel és elég széles hatáskörrel rendelkezett. Megvizsgálta a Hadügyminisztériummal és a haditengerészeti tárcával, a hadiipari üzemekkel, a stratégiai vasúti létesítményekkel, a hadbíróságokkal és a katonai szolgálatot teljesítők szociális helyzetével kapcsolatos kérdéseket. Foglalkozott az előbbiekkal összefüggő költségvetési tételekkel, amire külön albizottságot hozott létre. A katonai bizottság vezetése igyekezett növelni a hadsereg és a hadiflotta hatékonyságát és megszüntetni az orosz-japán háborúban felmerülő hiányosságokat. A bizottság bizonyos módosításokkal támogatta az 1905-ben elkezdett katonai reformokat. Kiállt a tisztikarnak a nem megfelelő és kiöregedett káderektől való megtisztításának folytatásáért, a katonaság szociális helyzetének javításáért és a különböző visszaélések megszüntetéséért. Gucskov 1908. május 27-én nagy hatású beszédében bírálta a felső katonai szervek megosztottságát. 1908–1909-ben a дума követelésére azután helyreállították az egyetemes irányítást. Ugyanebben az időszakban a kormány és az államtanács ellenzésével szemben a дума a bizottság javaslatára jogilag garantálta és javította a nyugdíjazás feltételeit. Az új nyugdíjazási szabályzat a tiszteknek anyagi jólétet biztosított. A Gucskov által vezetett bizottság javaslataival igyekezett javítani a hadsereg alacsonyabb rangú állományára, családtagjaira, a rokkantakra és a kozákság nyugdíjas évekbeli anyagi helyzetén. A III. Állami Duma a katonai bizottság előterjesztésére a Katonai Szolgálati Szabályzat felülvizsgálatakor megpróbálta korlátozni az újoncokat érintő legkínzóbb visszaéléseket.

Néha az államvédelmi bizottság és vezetése katonai ügyekbe való beavatkozása fordított hatást váltott ki. Amikor Gucskov 1909. február végén élesen bírálta a katonai felső vezetést, Rüdiger hadügyminiszter nem élezte tovább a bizottsággal fennálló kapcsolatokat. Az új miniszter, V. A.

Szuhomlinov azonban nem hajlott az orosz alsóházzal történő együttműködésre. Amidőn ez tisztázódott, Gucskov megkísérelte őt diszkreditálni és eltávolítani, Szuhomlinov azonban a cár támogatását felhasználva 1915-ig a helyén maradt. A III. Állami Duma és a védelmi bizottság nem érezte elég hatékonynak a Haditengerészeti Minisztérium munkáját. A дума a bizottság kezdeményezésére elérte két miniszter eltávolítását. Az új miniszter, I. K. Grigorovics admirális alatt a reformok felgyorsultak és rendeződtek a minisztérium és a дума közötti kapcsolatok. 1908–1910-ben a kormány és a дума között nézeteltérés alakult ki a sorhajó flotta fejlesztése kapcsán. Míg a haditengerészeti vezetés a cár támogatásával a flotta építését tartotta fontosabbnak, addig a дума és a bizottság a szárazföldi haderőt részesítette előnyben. Végül a dumával szemben a kormány kérésére az Államtanács biztosította a balti-tengeri sorhajók építésére szolgáló pénzáutalásokat.

1910 márciusában Gucskovot P. A. Sztolipin miniszterelnök kezdeményezésére a дума elnökévé választották. A katonai bizottság új vezetője, Sahovszkij herceg nem rendelkezett olyan képességekkel és dumabeli tekintéllyel, mint elődje, Gucskov. Így Gucskov távozása után a bizottság önállósága és befolyása csökkent. Gucskov a дума elnökeként igyekezett jó viszonyt kialakítani a cár és a дума között. A következőkben viszont Szuhomlinov a katonai ügyekbe való törvénytelen beavatkozással vádolta Gucskovot, amivel II. Miklós egyetértett. Gucskov megpróbálta elérni Sztolipin támogatását, ami nem sikerült, így 1911 márciusában lemondott dumaelnöki posztjáról. 1912 tavaszán és nyarán a дума a hajóépítési program finanszírozását tárgyalta. V. N. Kokovcov miniszterelnök a cárnak azt ígérte, hogy a дума küldöttei támogatni fogják a programot. A törvénytervezet mellett valóban kiállt az államvédelmi, a költségvetési bizottság és a дума közgyűlése. Gucskov fellépett ez ellen, de még a legközelebbi munkatársai, Zvegincev és Szavics se támogatták.

A IV. Állami Duma választásain Gucskov a moszkvai kormányzóság helyett a nagyobb presztízsű moszkvai jelöltséget választotta, azonban az októbrista vezető látta, hogy az új dumában már nem lesz ambícióinak megfelelő helye. A IV. Duma húsz képviselője a cár kívánságára új elnevezésű, katonai és haditengerészeti bizottság létrehozására tett javaslatot. A bizottság tagjainak megválasztását 1912 végén az októbristák és a nacionalisták, másfelől a centristák és a kadetok közötti ellentétek miatt meg kellett ismételni. Végül az új дума első ülésére kialakuló bizottságot 11 orosz nacionalista, 10 októbrista, 7 jobboldali, 6 centrista, 6 progresszista, 2 kadet és 1 fehérorosz-lengyel-litván csoportbeli delegált alkotta. Látható, hogy a III. Duma októbrista túlsúlyától eltérően a IV. Dumában a fragmentáltság mel-

lett a kormánypárti centrista és jobboldali irányzatok jelenléte a jellemző. Az ilyen összetételű bizottságnak az orosz katonapolitikára való hatása egyértelműen csökkent. Formálisan a bizottság elég sok ülést tartott, de gyakorlatilag kis változtatásokkal a kormányzati törvénytervezeteket hagyta jóvá.

Az Állami Duma 1914-es új rendelete a hadügyi és haditengerészeti bizottságot az állandó szervek közé sorolta, ami évenkénti újraválasztást jelentett. Az 1915. július 20-án megtartott első választáson a дума összes frakciójának képviselője bekerült a testületbe. A bizottság elnöke a kadet frakció vezetőjének helyettese, A. I. Singarjov lett, aki azonban már az előző dumában is a pénzügyi és az agrárkérdésekre specializálódott. Singarjov helyetteseinek az októbrista Szavicsot és a nacionalista-progresszista V. V. Sulgint választották. Az új elnökség öt tagjából csak ketten, Szavics és a nacionalista A. A. Potockij, tevékenykedtek korábban a bizottságban. 1915-től a bizottságot, mint a dumát, éles fragmentáltság jellemezte, és tagjainak és vezetőségének többsége inkompetens volt katonai ügyekben. A bizottság papíron 1915–1916-ban is működött, de egyrészt mivel a világháborús időszakban a дума se tudta befolyásolni a katonai igazgatást, másfelől a bizottság hozzá nem értése miatt a testület tevékenységének gyakorlati jelentősége csaknem a nullára csökkent. A дума politikai határozatainak előkészítése nem a katonai, hanem a költségvetési bizottságban történt.

A III. Állami Duma védelmi bizottságának tevékenysége elősegítette az orosz fegyveres erők jobbítását és különösen a katonaság szociális helyzetének javítását. Ez azonban más államigazgatási ágazatoktól eltérően, nem a дума törvényes jogain, hanem Gucsikov aktivitásán és képességein alapult. Gucsikovnak a katonai ügyektől való eltávolodásával és a bizottság politikai súlyának csökkenésével a testület gyorsan elvesztette korábbi jelentőségét.

Vagyim Djomin: Komisszija Goszudarsztvennoj dumi po goszudarsztvennoj oboronje i vo-jennaja polityika Rosszjizskoj imperii. (Az Állami Duma államvédelmi bizottsága és az Oroszországi Birodalom hadügyi politikája). Rosszjizskaja Isztorija. 2016. 3. 127–138. o.

Kurunzi Jenő